

Received / Makale Geliş Tarihi 04.03.2026
Published / Yayınlanma Tarihi 30.04.2026
Volume (Issue) Cilt (Sayı) 10 (65)
pp / ss 578-585

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.19951490
Mail: editor@pejoss.com

Doç. Dr. Fatma Zehra Fidan
<https://orcid.org/0000-0003-0855-6882>
Manisa Celala Bayar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Manisa / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/053f2w588>

Sibel Özdemir
<https://orcid.org/0009-0005-9756-9328>
Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İzmir / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/00dbd8b73>

Tesettürlü Kadınların Ötekiyle Karşılaşma Deneyimleri: Algı, Önyargı ve Kimlik İnşası Üzerine Nitel Bir Analiz

The Experiences of Veiled Women Encountering the Other: A Qualitative Analysis of Perception, Prejudice, and Identity Construction

ÖZET

Arka Plan: Kimlik sabit ve özcu bir yapı olmaktan çok, toplumsal ilişkiler içinde kültürel etkilerle kurulan ve zamanla farklılaşan dinamik bir süreçtir. Tesettürlü kimliğin inşası, toplumsal değişim ve dönüşüme paralel bir hatta gerçekleşmektedir.

Amaç: Bu çalışmanın amacı, tesettürlü kadınların ötekini algılama ve öteki tarafından algılanma süreçlerini inceleyerek bu deneyimlerin kimlik inşası üzerindeki etkisini anlamaktır.

Yöntem: Veriler söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. 20-35 yaş aralığında altı tesettürlü kadınla derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Bulgular: Katılımcı deneyimleri beş temel ekseninde yoğunlaşmaktadır: Karşılıklı önyargı, ötekinin bakışı ve yargılanma, yabancılaşma ve aidiyet, içselleştirilmiş önyargı ve öz-denetim, habitusun yarılması, kimliğin sorgulanması ve dönüşümü.

Sonuç: Araştırma, tesettürlü kimlikle tesettürlü olmayan kimlik arasındaki önyargının tek yönlü değil karşılıklı olarak üretildiğini ortaya koymuştur. Tesettür, kimliğin göstergesi olarak bireyi sürekli bir değerlendirilme alanına yerleştirmiştir. Farklı sosyal ortamlardaki aidiyet ve yabancılaşma deneyimleri kimlik algısını etkilemektedir. Araştırmada, bireylerin başkalarının bakışını içselleştirerek öz-denetim mekanizmaları geliştirdiği gözlenmiştir. Kimliğin, deneyim ve etkileşimler doğrultusunda sürekli yeniden kurulan ve sabitlenemeyen bir süreç olduğu doğrulanmıştır. Bu çalışma, tesettürlü kadınların kimlik inşasının toplumsal etkileşimler, algı süreçleri ve önyargılar sarmalında gerçekleşen dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tesettür, kimlik inşası, öteki, önyargı, söylem analizi, algı, habitus.

ABSTRACT

Background: Identity is not a fixed or essentialist construct; rather, it is a dynamic process continuously constructed, negotiated, and reproduced within social relations and shaped by cultural influences. The construction of veiled identity evolves in parallel with broader social transformations.

Aim: This study aims to examine how veiled women perceive the “other” and how they are perceived by others, and to understand how these experiences shape identity construction.

Method: The data were analyzed using Foucauldian discourse analysis. In-depth interviews were conducted with six women aged between 20 and 35.

Findings: The findings reveal that participants’ experiences are organized around five main axes: mutual prejudice; the gaze of the other and being judged; alienation and belonging, internalized prejudice and self-regulation; and the rupture of habitus along with the questioning and transformation of identity.

Conclusion: The study demonstrates that prejudice between veiled and unveiled identities is not unidirectional but mutually constructed. As a visible marker of identity, the veil places individuals in a constant field of evaluation. Experiences of belonging and alienation across different social contexts significantly influence identity perception. The findings also indicate that individuals internalize the gaze of others and develop self-regulatory mechanisms. Ultimately, identity is confirmed as a fluid and ongoing process, continuously reconstructed through experience and social interaction. This study shows that the identity construction of veiled women is a dynamic process shaped within a complex interplay of social interaction, perception, and prejudice.

Keywords: Veiling, identity construction, otherness, prejudice, discourse analysis, perception, habitus.

1.GİRİŞ

Kimlik, çağdaş sosyal teoride sabit ve özcü bir yapı olarak değil, toplumsal ilişkiler içinde sürekli olarak kurulan, müzakere edilen ve yeniden üretilen bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu çalışma, tesettürlü kadınların ötekiyle kurduğu algısal ve etkileşimsel ilişkileri anlamlandırmak için Bourdieu'nun habitus kavramı ve Foucault'nun iktidar ve gözetim analizine yaslanmaktadır. Araştırma ayrıca Merleau-Ponty'nin beden fenomenolojisi ve Erving Goffman'ın sahne teorisi ile desteklenmektedir.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bourdieu'ya (2012) göre, bireylerin algı ve pratikleri tarihsel olarak içselleştirilmiş toplumsal yapılar olan habitus aracılığıyla şekillenir. Habitus, bireyin içinde yetiştiği toplumsal koşulların bedene işlenmiş biçimi olarak algı, değerlendirme ve eylem şemalarını yapılandırır. İçselleştirilmiş *bedensel bilgi*, öznenin toplumdaki yerini ve konumunu düşünmeden bilmesini ve buna uygun davranmasını sağlar. Ancak bu yapı düzenleyici olduğu kadar sınırlandırıcıdır; çünkü bireyin neyi *doğal*, *normal* ya da *sapma* olarak algılayacağını belirler (Bourdieu, 2016). Bu çerçevede tesettür, yalnızca dini bir tercih değil, belirli sosyal alanlarda anlam kazanan bir görünürlük deneyimi olarak da ele alınabilir. Foucault'nun iktidar analizi ise bu görünürlüğün, bireyin kendisini sürekli olarak denetlemesine yol açan bir *özneleşme* sürecinde üretildiğini gösterir. Buna göre bireyler, tarihsel olarak inşa edilmiş kategoriler (hasta/sağlıklı, akıllı/deli vb.) aracılığıyla nesneleştirilir (Foucault, 2017) ve gözetim mekanizmalarının içselleştirilmesiyle kendi kendilerini denetleyen özneler hâline gelir. Bu durum, öznenin hem başkaları hem kendi kendisi tarafından sürekli olarak denetlenmesini ve değerlendirilmesini beraberinde getirir (Foucault, 2021; Foucault, 2011).

Merleau-Ponty'nin beden fenomenolojisi, bedeninin dünyayı algılayan pasif bir nesne değil, anlam üreten aktif bir özne olduğunu savunur. Buna göre yaşam dünyası, yalnızca bireysel bir deneyim alanı değil, *herkes için geçerlilik kazanan öznelerarası* etkileşimsel bir gerçekliktir. Dolayısıyla öznenin kendi bilincine varması, ötekilerin aracılığı olmaksızın düşünülemez (Merleau-Ponty, 2016: 371). Kadın ve erkek bedenleri dünyada var olmayı ve cinsiyetlerine göre yaşamayı farklı şekillerde öğrenir. Toplumsal normlar ve kültürel kodlar yalnızca zihinsel düzeyde değil, bedensel pratikler aracılığıyla içselleştirilir (Merleau-Ponty, 2016: 220). Bu bağlamda tesettür, sadece dışsal bir işaret değil, bedeninin dünyayla kurduğu ilişkinin yeniden düzenlenmesi olarak okunabilir.

Bu etkileşim sürecinde yargı ve önyargı, öznenin dünyayla kurduğu ilişkinin ayrılmaz bileşenleri olarak ortaya çıkar. Yargı, bedensel algının ardından gelir ve çoğu zaman bilinçli bir akıl yürütmenin ürünü olmaktan ziyade, geçmiş deneyimlerin birikimiyle şekillenir. Önyargı ise algının yanlılığı değil, katılmış ve kendini yeni deneyimlere kapatmış hâlidir (Merleau-Ponty, 2016). Husserl'e göre gerçek bilgiye ulaşmanın önündeki en büyük engel, gündelik yaşamın ve mevcut bilimsel kuramların sağladığı hazır bilgilerdir, saf görüye ulaşmak isteyen birinin tüm *doğal önyargılardan* uzak olması gerekir (Husserl, 2003: 68-93). Foucault ise önyargıyı, bireysel bir kanıdan ziyade, söylemin oluşumunu sağlayan tarihsel bir zemin olarak ele alır. Ona göre, gözleme dayalı bilimlerdeki 'yansız, önyargısız özne' fikri doğal bir durum değil, tarihsel bir üretdir. Bahse konu yansızlığı engelleyen şey *ideolojik perdeler* veya önyargılar değil, bu tarihsel inşanın etkisidir (Foucault: 1999: 602-603). Son tahlilde kimliğin, bireyin salt kendi deneyimleri temelinde değil, başkalarının bakışı ve toplumsal dolaşımdaki anlamlandırma kalıpları üzerinden kurulduğu imlenmelidir.

Bu teorik zemin Erving Goffman'ın (2014) dramaturjik yaklaşımıyla güçlenmektedir. Goffman'ın (2014) yaklaşımında toplumsal yaşam bir sahne, bireyler ise farklı sosyal bağlamlarda performanslar sergileyen oyuncular; bireyler gündelik hayatın farklı kategorilerinde, başkalarının algısını yönetmek amacıyla *benlik sunumu* (presentation of self) gerçekleştirir. Bu çalışma bağlamında, tesettürlü kadınların farklı sosyal ortamlarda hissettikleri *bakış*, *fısıldaşma* ve *değerlendirilme* deneyimleri, etkileşim düzeni içinde gelişen bir izleyici etkisi olarak okunabilir.

Dolayısıyla bu çalışma, tesettürlü kadınların ötekiyle kurduğu algı ilişkisini yalnızca bireysel deneyim düzeyinde değil, aynı zamanda iktidar, norm, etkileşim ve performans eksenlerinde çok katmanlı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu teorik çerçeve, özellikle görünür kimlik göstergeleri (başörtüsü) taşıyan bireylerin deneyimlerini anlamak bakımından önemlidir. Tesettür, yalnızca bireysel bir inanç pratiği değil, kamusal alanda sembolik bir anlamı olan, dikkat çekici ve çoğu zaman kategorize edici bir kimlik göstergesidir. Bu nedenle tesettürlü kadınlar hem ötekini algılamak hem de öteki tarafından algılanma süreçlerinde yoğun, çoğu zaman çelişkili deneyimler yaşayabilmektedir. Başkalarının bakışı, yargıları ve önyargıları, bu bireylerin kendilik algısını ve kimlik inşa süreçlerini doğrudan etkilemektedir.

Beden, sabit bir özden ziyade tekrar eden eylemler yoluyla üretilen kimliğin en önemli göstergelerinden biri olarak, toplumsal bir inşadır (Butler, 2008). Modern kimlik ve beden akıl ve *dindışlaştırma* temelinde kurulurken, Müslüman kimlik ahlâki-dinsel bir yaşam formunda kurulmakta (Asad, 2007), özellikle kadın bedeni ahlâki düzen projeleri bağlamında inşa edilmektedir (Yarar, 2025; Zencirci, 2025; Sözmen, 2023). Tesettürlü kimlik Müslüman toplumlardaki dindarlaştırma projelerinin somut bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Fidan, 2019; 2015; Kandiyoti, 1997; Mernissi, 1992). Geleneksel dinsel söylemlerin cinsiyetçi yaklaşımları (Karimullah and Siti, 2023) tesettürlü kimliğin özgün özelliklerini yok saymış (Dewi & Fajriyah, 2025; Fitriyah and Gohar, 2024; Tuksal, 2021), toplumsal hayatın farklı kategorilerinde tesettürlü kadınların yaşam alanı kısıtlanmıştır (Nugroho and Andaryuni, 2025; Nenohai & Hakim, 2024; Siregar, 2023). Bu politik uygulamalar (Abdel-Samad & Benstead, 2022) İslâmî yorumların kadınlaşması (Dale, 2022; Shahin, 2020) ve toplumsal kuralların yeniden düzenlenmesi talebiyle (Rohmaniyah, Kotele & Widiastuti, 2022) sarsılmaktadır. Bu gelişmede, tesettürlü kimliğin kendisine ve sosyal çevresine dair algısal yaklaşımının değişmesi ve dönüşmesi etkin görünmektedir.

Uluslararası düzlemdeki bu gelişmeler izleğinde çalışmamızın temel amacı, tesettürlü kadınların ötekini algılama ve öteki tarafından algılanma süreçlerini nasıl deneyimlediklerini ve bu deneyimlerin kimlik inşalarını nasıl şekillendirdiğini anlamaktır. Bu bağlamda araştırma, şu sorulara odaklanmaktadır: Tesettürlü kadınlar, ötekini algılama ve öteki tarafından algılanma süreçlerini nasıl deneyimlemektedir? Bu deneyimler, onların kimlik inşasını nasıl etkilemektedir? Kadın dindarlığının son dönem tezahürlerinin nasıllığına dair çalışmaların az olması, ulaştığımız sonuçları dünya ve Türkiye literatürü için özgün ve kıymetli kılmaktadır.

1.2.Derinlemesine Görüşme

Derinlemesine görüşme, katılımcıların duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine imkân tanıyan sohbetlerdir (de Janasz & Katz, 2021). Katılımcıyla yapılan görüşmeler, araştırma konusu olan sosyal grupların deneyimlerini ve davranış kalıplarını derinlemesine anlamayı amaçlar (Xu, Wang & Qian, 2025). Açık uçlu sorulardan oluşan derinlemesine görüşmede, katılımcının beden dili ve duygusal sinyalleri anlamayı kolaylaştırır (Rutledge & Hogg, 2020). Derinlemesine görüşme, içerik ve amaç bakımından farklılık gösteren soruları içerebilir (Brent & Kraska, 2021). Araştırmada etik onam alınmış, ikinci yazar tarafından, 20-35 yaş aralığındaki altı kadınla yüz yüze, kayıtlı derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür, ikinci yazar tarafından yazıya geçirilmiştir. Tamamı yüksek eğitimli olan katılımcıların biri evli, diğerleri bekarıdır. Dindar ailelerde yetişen kadınlardan üçü tesettürlü giyinmeyi bırakmıştır, üçü hâlâ tesettürlüdür.

1.3.Yöntem

Araştırmada Foucaultcu söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Foucault'ya (2001) göre, düşüncüyü temsil etme görevi ve gücü kelimelere yüklenmiştir; kelimeler, görüldüğünden farklı anlamlara işaret eden söylemlerdir. Öznenin kimlik inşası mevcut iktidarın ideolojisine göre üretildiği gibi (Foucault, 2021), söylemler de aynı sistemin ürünüdür (Foucault, 2001). Söylem analizi, farklı kültürlerde inşa edilen söylemlerin toplumsal gerçekliği nasıl kurduğunu anlamayı mümkün kılar (Hjelm, 2021). Söylemi anlamak, inşa edildiği kültürü anlamadan mümkün değildir (Parker, 1992). Özne pozisyonlarının tespiti (Paltridge, 2021), iktidarın özneyi nasıl kurduğunu gösterir.

1.4.Veri Analizi

Elde edilen veriler, Foucaultcu söylem analizi yaklaşımı doğrultusunda şöyle revize edilmiştir: Görüşme kayıtları ikinci yazar tarafından kelimesi kelimesine çözümlenmiş ve yazılı metin hâline getirilmiştir. Metinler ilk yazar tarafından defalarca okunmuş ve anlamlı ifadeler belirlenmiştir. Katılımcı ifadelerinde öne çıkan söylemsel örüntüler, tekrar eden temalar ve özne konumları tespit edilmiştir. Bu örüntüler, kuramsal çerçeve (habitus, gözetim, performativite vb.) ile ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Son aşamada ise benzer anlam kümeleri bir araya getirilerek ana temalar oluşturulmuştur.

2.SÖYLEMSEL ANALİZ

Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler, tesettürlü kadınların ötekini algılama ve öteki tarafından algılanma süreçlerinin farklı ilişkiler sarmalında gerçekleştiğini ve değişmeye açık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcı anlatılarının söylemsel analizi sonucunda beş temel anlam kategorisi ortaya çıkmıştır: (1) karşılıklı önyargı, (2) ötekinin bakışı ve yargılanma, (3) yabancılaşma ve aidiyet, (4) içselleştirilmiş önyargı ve öz-denetim, (5) habitusun yarılması, kimliğin sorgulanması ve dönüşümü.

2.1. Karşılıklı Önyargı ve Ötekileştirme

Katılımcı anlatıları, önyargının tek yönlü değil, karşılıklı işleyen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Tesettürlü ve tesettürsüz bireylerin birbirlerine yönelik ön kabuller geliştirdiği, bu durumun karşılıklı bir ötekileştirme ve kendi alanından uzaklaştırma pratiği ürettiği görülmektedir.

“Ablamlar falan kapalı... Kapalı olduğun zaman çok fazla bir ön yargıyla bakmıyorlar... Aslında iki grupta birbirine karşı ön yargılı... Ailemden de bu ön yargıyı hissediyorum. Mesela psikoloğa gitmiştim, kısa etekli bir bayandı. Annem... ‘bunun vereceği destekten ne olur’ demişti... Sonrasında ‘gerçekten önyargılı olmamak gerekiyormuş’ dedi. O da anlamıştı yani.” (G-I).

Konuşma metni, önyargının geçmişteki kabullerle üretildiğine dair literatürü (Merleau-Ponty, 2016; Husserl, 2003; Foucault, 1999) desteklemektedir. Katılımcının ifadelerinde somutlaşan önyargıda psikolog, *uygunsuz kıyafetiyle* (kısa etek) *danışanına destek veremeyen kişi* özne pozisyonunda inşa edilmiştir. Katılımcının habitusunda doğallaşan eski düşüncelerle (Bourdieu, 2016) ulaşılan bu önyargı, psikolog ile sağlıklı bir etkileşim sonucunda dönüşmüştür. Bu bağlamda, önyargının sabit bir tutum olmaktan çok, deneyimle dönüşebilen ilişkisel bir inşa olduğu söylenebilir.

2.2. Ötekinin Bakışı, Yargılanma ve Farklı Görünmenin Ağırlığı

Katılımcıların deneyimlerinde tesettür, güçlü bir kimlik göstergesidir. Bu gösterge, sosyal aktörün başkalarının farklı bakışlarına ve değerlendirmelerine maruz kaldığı bir deneyim alanı yaratmaktadır.

“Ortamda tek kapalı bendim, bana bakışlarını fark ettim ve aralarında fısıldaşmaları gördüm... Buna şahit oldum, demoralize oldum, gerçekten çok üzülüm. Onlar adına üzülüm. Belli bir yaşa gelmiş insanlar böyle bir durumu neden böyle farklılaştırdıklarını anlamlandıramadım.” (G-VI).

Sosyal aktörün farklı bir ortamdaki etkileşim düzeninde algıladığı dışsal etki (*bakış, fısıldaşma ve değerlendirilme*), Gofmann’ın (2014) teorisinde vurgulanan seyirci etkisi olarak imlenebilir. Katılımcının bu deneyimi sebebiyle ulaştığı duygu durumu, Gofmann’ın (2014) kavlince, *sahnedeki performansının kabul görmemesinden kaynaklanmaktadır*. Halbuki o, sahnede değildir ve tesettür tekrar eden eylemsellikler sonucunda sosyal aktörün bedeninin bir parçası hâline gelmiştir (Butler, 2008). Tesettürü sebebiyle ortamda *tek* olan sosyal aktör, bulunduğu ortamda kabul görmediğini ve dışlandığını bedensel bir etkileşim sonucunda anlamıştır (*fısıldaşmalarını gördüm*). Ötekilerden farklı görünmesi sebebiyle varlığı yadırganan sosyal aktörün kendi duygusal çöküşünü ifade etme biçimi dikkat çekicidir. G-IV, kendisini ötekileştiren bireylere eleştirel bir tavır geliştirmiş, onları *belli bir yaşa geldikleri halde farklılıkları kabul edemeyen kişi* özne pozisyonunda inşa etmiştir. Bu inşa, *farklılıkları kabul etme olgunluğuna ulaşan kişi* özne pozisyonunun karşısında yer almaktadır; bu, sosyal aktörün kendisini konumlandırma biçimidir.

Bazı durumlarda ise diğerlerinin bakışı tesettürlü kimlik nezdinde doğrudan dışlanmayı değil, dışlanma ihtimalini barındırmaktadır.

“Sözlü bir şey duymadım ama her zaman ‘acaba tesettürlüyüm diye ne düşünüyorlar’ diye düşünmüşümdür... Benim aykırı tiplerden arkadaşlarım da oldu, ben hiç rahatsızlık duymuyorum, karşımdaki de duymuyor. Ama dediğim gibi tesettürlü olunca her zaman kendini biraz çekiniyorsun.” (G-V)

G-V’in ifadelerinde ortaya çıkan dışlanma kuşkusu, tesettürün kolektif bilinçteki olumsuz anlamını işaretlemektedir. Sosyal aktör, tesettürü nedeniyle değerlendirme konusu olma ihtimalini ikinci tekil şahıs zamiri kullanarak genelleştirmekte, tesettürle ilgili toplumsal algıyı imlemektedir.

Bu bulgular, toplumun habitusuna yerleşen tesettür algısının tesettürlü kimliği bir değerlendirilme alanına yerleştirdiğini göstermektedir. Öteki tarafından algılanma biçimi ise sosyal aktörlerde hem önyargıya neden olmakta hem de onları özdenetim altına almaktadır.

2.3. Yabancılaşma, Aidiyet ve Ortama Uyum

Katılımcıların ifadelerinde belirginleşen önemli kavramlardan biri, yabancılaşmadır. Bahse konu yabancılaşma hissi sosyal çevredeki diğerleriyle benzer olmama durumunu işaretlemektedir.

“O zamanlar ben kapalıydım, bir çizim kursu vardı İstanbul’da. Ben kapalı bir şekilde oraya gittim. Gittiğim zaman kötü hissettim çünkü hani oradaki insanlar benden çok farklıydı, aslında bence bu daha çok kendini yabancı hissetmekle alakalı bir durum. Çünkü benimle aynı olmayan insanların ortamına girdiğim zaman böyle hissediyorum.” (G-I)

Bauman'a (2012) göre yabancılar, bilinmeyen veya tanınmayan kişiler değildir. Birinin *yabancı* olarak nitelendirilebilmesi için onun hakkında bazı şeyleri bilmek gerekir. Ancak yabancılar ne bizdendir ne de bilinmedik kişilerdir; sadece bizden farklı olanlardır. Bu nedenle endişe yaratırlar. Sosyal aktörün yabancılaşma hissettiği ortamlar da buna benzer bir atmosferi çağrıştırmaktadır. Tesettürlü kimliğin kendine benzemeyen (tesettürsüz) kişiler arasında hissettiği yabancılaşma, sembolik bir mesafeye de işaret etmektedir. Katılımcının “*Bana göre biri değil’ deyip yaklaşmayabilirler... Seni belli eden bir şey başörtüsü.*” (G-I) ifadesi, başörtüsü gibi sembolik bir göstergenin anlamını hem bireysel hem toplumsal düzlemde öne çıkarmaktadır. Katılımcıların anlatıları, farklı sosyal çevredeki aidiyet duygusunun sadece dışlanma pratikleriyle değil, örtük mesafe ve farklılık algılarıyla da şekillendiğini göstermektedir.

Sosyal çevreye uyum, tesettürlü kimliğin yaşam dünyasındaki değişim ve dönüşümüyle mümkün olmaktadır.

“*Bende öyle bir değişiklik söz konusu olmadı ama arkadaşlarımın çoğunda o değişikliği gördüm. Yani (onların) ‘öncesi ve sonrası’ var maalesef... Arkadaşlarımın birçoğunda onu gözlemleyebiliyorum.*” (G-II)

Tesettürlü kimliğin habitusunda kendilik hâline gelen dinsel yaşam pratikleri (Bourdieu, 2016), farklı yaşam alanlarıyla karşılaşmalardan sonra değişmektedir. Bu değişimin temelinde karşılıklı etkileşim sürecindeki kalıcı etkiler söz konusudur. Akışkan özellikteki tesettürlü kimliğin bu değişimi ve dönüşümü, dinsel pratikleri daha derinde içselleştiren ve değişime direnen diğer tesettürlü kimliklerde hayal kırıklığı (*maalesef...*) sebebidir. G-II'nin bu tavrı ise benzer kimlikler arasındaki öz denetim mekanizmasının (Foucault, 2021) canlılığına işaret etmektedir.

Son tahlilde, farklı sosyal çevrelerde kendisini yabancı hisseden ve ortama aidiyet duygusu taşımayan tesettürlü kimlik, farklılıklara temas etme ve onlarla iletişim kurma sonucunda farklı ortamlara uyum sağlayıcı pratikler geliştirmişlerdir.

2.4. İçselleştirilmiş Önyargı ve Öz-Denetim

Katılımcılar, dışsal yargılarla başa çıkmaya çalıştıkları gibi içselleştirilmiş yargı biçimleriyle de başa çıkmaya çalışmaktadır.

“*Her zaman ‘acaba tesettürlüyüm diye ne düşünüyorlar’...*” (G-V).

G-V'in bu ifadesi, içselleştirilmiş yargının ve özdenetim mekanizmasının örneklerinden biridir. Bu gibi ifadeler, mevcut sistemin ideolojik dayatımının ve kimlik üzerindeki denetimsel etkisinin (Foucault, 2021) göstergeleridir.

Bulgular, katılımcıların kendi önyargılarıyla ilgili farkındalık geliştirdiklerini ve eylem yönelimlerini değiştirdiklerini göstermektedir.

“*Kendi düşüncelerimi insanlara uyguladım... Fakat bu üniversitedeyken kırıldı... İnsanlara karşı çok ön yargım vardı. Kendi düşüncelerimi insanlara uyguladım, yani onun ne düşündüğünü düşünmeden önce kendim onun için ne düşünüyorum diye düşünüyordum ve bu yanlış bir şey, farkındaydım.*” (G-VI).

Sosyal aktörün kendi zihin dünyasına ilişkin bu farkındalık, kendisini ve toplumsal olanı daha tarafsız bir kavrayışla tanımasına yol açmıştır. G-VI, ifadelerinde *ötekilere karşı önyargıyla yaklaşarak hata yapan, ancak bu hatadan dönen kişi* özne pozisyonunu inşa etmiştir.

Bu bulgular, habitusta içselleştirilen yargıların ötekiyle kurulan etkileşimle ve farkındalığını geliştirmeye dönüştüğünü (Bourdieu, 2016; Merleau-Ponty, 2016) göstermektedir. Benzer şekilde, etkileşimden uzak olmanın karşılıklı önyargıları beslediği gözlenmiştir.

“*Böyle mesafeler olduğunu düşünüyorum başörtülü olanlara karşı... Mesafenin olmasının sebebi, bence iki tarafın da hayatının içinde işte yer almaması ve birbirlerine uzak olmaları. Hayatsal anlamda bu temas ne kadar yakınlaşırsa aslında o şeyle mesafede ortadan kalkıyor.*” (G-III)

Katılımcının ifadelerinde öne çıkan *mesafe* kavramı, karşılıklı etkileşim ve ilişkiden uzaklığı işaretlemektedir. Farklı zihniyetlere sahip bireylerin aynı yaşam dünyasını paylaşmamaları aralarındaki zihinsel ve sosyal mesafeyi arttırmakta, paylaşımları ise azaltmaktadır.

Bazı durumlarda ise önyargı, geçmiş deneyimlerin etkisiyle kalıcı hâle gelmiştir.

“*Lisede çok fazla zorbalığa uğruyordum yani sadece başörtüsü yüzünden.*” (G-IV), “*müzik hocam beni başörtülü gördüğü zaman ‘aç başını’ diye beni zorlamıştı.*” (G-I).

Sosyal aktörlerin geçmiş yaşantılarında deneyimledikleri bu dışlanma pratikleri, bugündeki kabul görme pratiklerini deneyimlemeden konuyla ilgili önyargıların yıkılması mümkün görünmez.

2.5. Habitusun Yarılması, Kimliğin Sorgulanması ve Dönüşümü

Katılımcıların ifadeleri kimliğin sabit bir yapı olmadığını, süreç içinde müzakere edilen ve dönüşen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle aileden uzakta yaşanan üniversite deneyimi, farklı sosyal çevrelerle karşılaşma ve yeni bilgi alanlarıyla temas kurma, kimlik üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmaktadır.

“En azından mesela alkol tüketimi olsun, değişim oldu... Bunlar ailem yanımdayken olmazdı. Kişiden kişiye çok değişir ama kesinlikle etkiliyor, değiştiriyor. Bence kesinlikle yani tamamen bulunduğu ortama göre şekil alıyorsun, ben buna inanıyorum.” (G-I).

G-III’ün anlatısı ise sosyal aktörün içsel gerilimine ve bireysel sorgulama sürecine işaret etmektedir.

“Benimkisi kendi içimle alakalı olan bir şeydi. Hani olmak istediğim bir kişi var ve olduğum kişi arasında aslında bir yarıklık bir açıklık vardı. O açıklık bende bireysel daha fazla etki eden şeydi.” (G-III).

Konuşma metnindeki içsel sorgulama, sosyal aktörün habitusta alışkanlık hâline gelen (Bourdieu, 2016) zihniyetten ve yaşam pratiklerinden koptuğunu ve büsbütün yabancılaştığını göstermektedir. Bu bağlamda içsel etki dışsal etkinin önüne geçmiş, sosyal aktör için yeni bir kimlik inşası kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Tesettür pratiği içsel müzakerenin bir parçası olarak sorgulama konusudur.

“Açıldığımda benim karakterim değişecek mi? Hayır sadece başım açılmış olacak. Bende fark yaratacağını düşünmediğim için kapalı kalmaya devam etmeyi düşündüm, çünkü açıldığımda çok fazla tepkiyle de karşılaşacağım.” (G-VI)

Bu örnekte katılımcıyı yeni eylem pratiğinden (baş örtüsünü çıkarma) alıkoyan etki, daha çok dışsaldır. Tesettür, sosyal aktörün nezdinde dinsel bir değerlendirme konusu olmaktan çıksa da sosyal çevreden alacağı tepki yeni eylem yönelimini durdurmuştur. Bu örnekte, dinsel paradigmanın denetim mekanizmasının sosyal aktör üzerindeki özdenetimi (Foucault, 2021) görülmektedir.

Bu anlatılar, kimliğin sabit olmaktan çok, deneyim, etkileşim ve sorgulama süreçlerinde sürekli yeniden kurulan bir yapı olduğunu göstermektedir. Bu kurgu sırasında habitusta normalleşen ve doğallaştırılan normlar farklı sosyal ortamların ve denetim mekanizmalarının etkisiyle karşılaşmakta, bireysel yeniden inşanın seyrini etkilemektedir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, tesettürlü kadınların ötekini algılama ve öteki tarafından algılanma süreçlerinin karşılıklı, bedensel ve toplumsal olarak inşa edilen dinamik bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Elde ettiğimiz bulgulara göre, kimlik inşası yalnızca bireysel ve içsel bir süreç değildir. Kimlik, sosyal çevredeki ötekilerle kurulan ilişkiler, toplumsal kurallar ve iktidar mekanizmalarının çok yönlü etkisiyle şekillendirilen, ötekilerle etkileşim süreçlerinde yeniden inşa edilen çok katmanlı bir yapıdır.

Bulgularımızda öne çıkan karşılıklı önyargı olgusu, tek yönlü bir ötekileştirme değil, karşılıklılık temelinde orta çıkmaktadır. Katılımcılar tesettürlü ve tesettürsüz bireylerin birbirlerine yönelik olumsuz ön kabul geliştirdiklerini önemle vurgulamışlardır. Bu durum, algının ötekilere temasla ve karşılıklı deneyimlerle değişebilen bir olgu olduğunu doğrulamaktadır. Nitekim katılımcıların deneyimleri, ötekilerle kurulan ilişkiler ve sağlıklı etkileşim sürecinde ön yargısal yönelimlerin sorgulandığını ve ilişkisel akışkanlık içinde algının dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda geçmişteki düşünce kalıplarının bugüne taşınması olan önyargı, deneyimle esneyebilen ve yeniden şekillenen bir algı biçimi olarak imlenebilir.

Bakış ve yargılanma deneyimi ise, sembolik bir kimlik göstergesi olan tesettürün sosyal aktör ve çevre üzerindeki güçlü etkisini göstermektedir. Katılımcıların dile getirdiği ‘bakılma’, ‘değerlendirilme’ ve ‘hakkında düşünülme’ deneyimleri, bireyin kendisini başkalarının bakış açılarından konumlandırmasına neden olmaktadır. Bu, bireyin sadece dışsal yargıya maruz kalmadığını, aynı zamanda dışsal değerlendirmeyi içselleştirerek bireysel bir özdenetim mekanizması kurduğunu işaretler. Birey bu eksende hem gözlemlenen hem de dışarının perspektifinden de kendisini gözlemleyen ve kontrol altında tutan bir özneye dönüşmektedir. Bu işleyiş mekanizması, kimliğin dışarıdan atfedilen bir yapı olmasının yanında içeriden de düzenlenen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ifadelerinde belirginleşen yabancılaşma ve aidiyet deneyimi, farklı mekânlarda karşılaşılan ötekilerle sağlıklı iletişim kuramama ile ilgilidir. Bu ortamlarda hissedilen yabancılaşma tesettürlü giyim temelinde değil, ötekilerle genel özellikler bağlamında da benzeşmemeye dayanmaktadır. Bu durum, aidiyet duygusunun bireyin içinde bulunduğu toplumsal alan ile sahip olduğu bedensel ve kültürel birikim arasındaki uyumla belirlendiğini göstermektedir. Dolayısıyla kimlik, bireysel bir özellik olmanın yanında, belirli sosyal bağlamlarda anlam kazanan ilişkisel bir konumlandırma olarak karşımıza çıkar.

Tesettürlü kimlik inşasının en önemli aşamalarından biri, içselleştirilmiş önyargı ve öz-denetim mekanizmalarının bireyler üstündeki etkisidir. Katılımcılar, doğrudan bir dışlanma yaşamamış olsalar bile, başkalarının kendileri hakkındaki düşünce ve değerlendirmelerinin farkında olduklarını, bu durumun onları etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu ifadeler, bahse konu etkinin, başkalarının bakışını ve değerlendirmesini içselleştiren tesettürlü kimlikte bir özdenetim mekanizmasına dönüştüğünü göstermektedir. Bazı katılımcıların içsel sorgulamaları sonucunda ötekine ilişkin önyargısal tutumlarından vazgeçmeleri, öznenin mutlak anlamda belirlenen bir yapı olmadığını, aksine kendi üzerine düşünebilen ve kendisini yeniden kurabilen bir fail olduğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak, bu çalışmanın en önemli bulgularından biri, kimliğin müzakere edilen ve dönüşen bir yapı olmasıdır. Katılımcıların anlatıları, kimliğin değişmez bir öz olmaktan ziyade, deneyimler, karşılaşmalar, ötekiyle farklı düzlemdeki etkileşimler ve içsel sorgulama aracılığıyla sürekli yeniden kurulan, akışkan bir süreç olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle üniversite ortamı gibi farklı yaşam dünyalarının kesiştiği alanlar, bu dönüşümün hızlandığı ve görünür hâle geldiği alanlar olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların tesettür pratiğini sürdürme, bırakma ya da yeniden anlamlandırma yönündeki düşünceleri, kimliğin tekil ve doğrusal bir gelişimden ziyade, çok yönlü bir müzakere süreci içinde şekillendiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma tesettürlü kadınların deneyimlerinin, algı, önyargı, bakış ve toplumsal konumlanma eksenlerinde kesişen karmaşık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Kimlik, bu süreçte yalnızca bireyin kendine dair bir tanımı değil, başkalarıyla kurulan ilişkiler, toplumsal normlar ve içselleştirilmiş anlamlar aracılığıyla da sürekli olarak yeniden üretilen dinamik bir yapı olarak anlaşılmalıdır. Tesettürlü ve tesettürlü olmayan bireyler arasındaki önyargının karşılıklı üretildiği bilgisi, literatüre sunduğumuz en önemli katkı olarak öne çıkmaktadır.

3.1.Öneriler

- Farklı toplumsal gruplar arasında doğrudan temasın artırılması toplumsal bütünleşme için önemlidir.
- Eleştirel düşünme ve öz-farkındalık becerileri eğitim sistemindeki düzenlemelerle geliştirilmelidir.
- Kalıp yargıların sorgulanabilir olması için farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Bireylerin öz-denetim baskısını azaltacak güvenli sosyal alanlar oluşturulmalıdır.
- Kimlik süreçlerinin dinamik ve müzakereye açık yapısını dikkate alan politikalar geliştirilmelidir.
- Daha fazla katılımcıyla, karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdel-Samad, M., & Benstead, L. J. (2022). Do Islamist parties help or hinder women? Party institutionalization, piety and responsiveness to female citizens. *Digest of Middle East Studies*, 31(4), 293-318.
- Asad, T. (2007). *Sekülerliğin Biçimleri*. Çev. Ferit Burak Aydar. Metis.
- Bauman, Z. (2012). *Sosyolojik Düşünmek*. Çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi*. Çev. P. Burcu Yalım. 2. Baskı. Metis
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. (2012). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar*. 6. Baskı. Çev: Nazlı Ökten. İletişim.
- Brent, J. J., & Kraska, P. B. (2021). In-Depth Interviewing. *The Encyclopedia of research methods in criminology and criminal justice*, 1, 405-411.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür. Metis.
- Dale, M. (2022). Women's piety movements in Islam. *Missiology*, 50(3), 216-228.
- de Janasz, S. C., & Katz, A. J. (2021). Using in-depth interviews in careers research. In *Handbook of research methods in careers* (pp. 255-266). Edward Elgar Publishing.

- Dewi, F. K., & Fajriyah, I. M. D. (2025). The Myth of Bidadari and the Betrayal of Women: Reading Gender in Islamic Sermons through Barthes' Semiotics. *Muwazah*, 17(1), 154-173.
- Fidan, F. Z. (2019). *Piety in a Niqab*. Cambridge Scholars Publishing.
- Fidan, F. Z. (2015). *Modernlik ve Dindarlık Arasında Kadın*. İstanbul.
- Fitriyah, A. and Gohar, R. (2024) "Reinterpreting Gender in the Qur'an: Realizing Inclusive Interpretation in the Modern Era." *An-Nisa Journal of Gender Studies* 17.2: 117-132.
- Foucault, M. (2021). *Özne ve İktidar*. (7. Baskı.) Çev: Işık Ergüden- Osman Akinhay. Ayrıntı.
- Foucault, M. (2017). *Deliliğin Tarihi*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. İmge.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma* (Seçme Yazılar 3). Çev. Işık Ergüden-Ferda Keskin. Ayrıntı.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. 2. Baskı. İmge:
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. Çev. Veli Urhan. Birey.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Çev. Barış Cezar. Metis.
- Hjelm, T. (2021). Discourse analysis. In *The Routledge handbook of research methods in the study of religion* (pp. 229-244). Routledge.
- Husserl, E. (2003) *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. Çev. Harun Tepe. 2. Baskı. Bilim ve Sanat.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay. Metis Yayınları.
- Karimullah, S. S. and Siti R. A. (2023). "Feminist criticism of traditional understanding of women's roles in Islam." *An-Nisa Journal of Gender Studies* 16.2: 195-214.
- Merleau-Ponty, M. (2016). *Algının Fenomenolojisi*, Çev: Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki Yayınları.
- Mernissi, F. (1992). *The Veil and the Male Elite: A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islâm*. (Translation: Mary Jo Lakeland). Addison-Wesley.
- Nenohai, J. N., & Hakim, F. N. (2024). Hijab and the Hegemony of Piety: Politization of Women's Identity in Indonesia. *JSW (Jurnal Sosiologi Walisongo)*. 8(2), 213-228.
- Nugroho, R. D. and Lilik Andaryuni. (2025). "The Gender in Religious Discourse." *International Journal on Advanced Science, Education, and Religion*. 8.1: 407-414.
- Paltridge, B. (2021). "Discourse analysis (pp. 41–44).".
- Parker, I. (1992) *Discourse Dynamics: Critical Anaysis for Social Individual Psychology*. Routledge.
- Rohmaniyah, I., Kotele, S., & Widiastuti, R. S. K. (2022). Reclaiming an authority: Women's Ulama Congress Network (KUPI) and a new trend of religious discourse in Indonesia. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 11(3), 60-70.
- Rutledge, P., & Hogg, J. R. (2020). In-depth interviewing. *The International Encyclopedia of Media Psychology*.
- Shahin, F. (2020). Islamic feminism and hegemonic discourses on faith and gender in Islam. *International Journal of Islam in Asia*, 1(1), 27-48.
- Siregar, M. (2023). Women and Coffee Shops: Negotiation of The Identity of Modernity and Piety in the Sharia Public Space. *International Journal of Social Science and Business*, 7(1), 115-123.
- Sözmen, M. M. (2023). *Gender, State, and Women in Turkey: Intellectual Women's Interactions With the Conservative Consensus, 1935–1960*. Diss. University of California, Santa Barbara.
- Tuksal, H. Ş. (2021). *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*. (8. Baskı.) Otto.
- Yarar, B. (2025). "Intersecting Identities and New Subjectivities: Nationalism, Islam, and Gender in Modernization Process in Early Republican Turkey." *The Wiley Companion to Religion, Politics, and Nations*: 261-276.
- Zencirci, G. (2025). "“Saving” Anatolian Girls: Gendered Community Between Secularist Nationalism and Neoliberal Feminism in Turkey." *Journal of Middle East Women's Studies*: 12157936.
- Xu, Z., Wang, Y., & Qian, Y. (2025). The design and application of in-depth interviews in primary care research. *Chinese General Practice Journal*. 2(2), 100062.